UVODNIK

U pravnom savladavanju autoritarne prošlosti posebno težak i delikatan problem predstavlja restitucija i denacionalizacija. Uspostavljanje komunističke vladavine u Centralnoj i Istočnoj Evropi bilo je skopčano sa grubim kršenjem ljudskih prava. Između ostalog to se izražavalo i u ekspropriaciji, konfiskaciji i nacionalizaciji privatne svojine i njenom stavljanju pod državno vlasništvo ili kontrolu. Ova oduzimanja su često bila deo političkog progona onih kojima je oduzimano, a u mnogim slučajevima dovodilo je do njihove smrti ili egzila. Uz to, ta oduzimanja privatne svojine, po pravilu, nisu imala pravni osnov, niti su uključivala isplatu kompenzacije.

Nakon pada Berlinskog zida 1989. godine i posle propasti ovih režima, javila su se očekivanja da se ova svojina vrati bilo onima kojima je bila oduzeta ili njihovim potomcima. Želja za restitucijom i denacionalizacijom, ili bar odgovarajućom kompenzacijom bila je neizbežni pratilac snažne privlačnosti koju su vrednosti ljudskih prava imale za one koji su se suprotstavljali komunizmu. Najzad, briga za zaštitu svojinskih interesa i prava bila je od samog početka stavljena u kontekst vrednosti pravne države i ljudskih prava. Međutim, iako su mere restitucije i denacionalizacije bile politički prihvaćene i pravno proklamovane u mnogim zemljama Centralne i Istočne Evrope, one, ipak, nisu bile opšteprihvaćene, još manje realizovane. Unutrašnji i međunarodni izazovi koji su im bili upućeni umnožavali su se, ali samo sa ograničenim uspehom.

Iz tih razloga, temat u ovom broju "Hereticusa" posvećen je putevima i stranputicama restitucije i denacionalizacije u društvima u tranziciji sa težištem na Srbiji. Prof. dr Džeremi McBride, profesor Međunarodnih ljudskih prava na Univerzitetu u Birmingenu, osvetljava složene i protivrečne procese restitucije u postkomunističkim zemljama Evrope, a prof. dr Zlatko Stefanović i Vladimir Todorović pišu o putevima i stranputicama denacionalizacije u Srbiji. Temat se završava prilozima koji sadrže Nacrt Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju za oduzetu imovinu, kao i obrazloženje tog Zakona.

Nakon temata slede uobičajene rubrike "Hereticusa". U rubrici Istraživanja *objavljujemo tekstove Tomislava Žigmanova o recepciji pojmova krivice i odgovornosti u Srbiji. Kritički i provokativni tekstovi Dragoljuba Todorovića i Marka Vešovića, sadržina su* Ogleda, *a* Tokovi *su posvećeni razmišljanju Sime Pandurovića o krizi demokratije. Rubrika* Zbivanja *koja se bavi kritičkim preispitivanjem neposredne prošlosti, posvećena je ovog puta pitanju razaranja intelektualne zajednice (Marinko*

Vučinić). Posle toga slede rubrike Pogledi *sa prilozima Ivana Ivanovića, Nebojše Šarkića i Branka Ljuboje.*

Počev od ovog broja Redakcija je odlučila da redovno objavljuje u rubrici Intervju *razgovore na relevantne društvene i političke teme. Pre svega kao podsetnik na ono što smo proživeli u protekloj deceniji koju je obeležila jugoslovenska ratna apokalipsa: oslobađanje demonskih sila balkanskog zla i naše suočavanje sa beznađem. Bilo je to vreme laži, nasilja i prevara, vreme bespuća i beznađa u kojem se druga Jugoslavija rušila u užasu i tragediji građanskog i etničkog rata, ostavljajući za sobom materijalnu i emotivnu pustoš. Bilo je to vreme nove golgote srpskog i ostalih jugoslovenskih naroda koji su se našli pred donošenjem sudbonosnih odluka o svojoj budućnosti. Ova dramatična zbivanja nametnula su niz pitanja, dilema i nedoumica koje nas još uvek zbunjuju, uznemiravaju i obeshrabruju. Odgovori na ta pitanja i dileme u rubrici* Intervju *imaće, nadamo se, značaj arheološkog belega iskopanog iz zgarišta jedne civilizacije, svedočanstvo o smutnom vremenu kada su stranice istorije popunjavane zlom. Oni nisu samo lični dokument, nego slika vremena, delić ogromnog mozaika srpske tragedije kome još uvek ne možemo ni sagledati smisao, oblik ni veličinu.*

Objavljivanje razgovora u rubrici Intervju *je skromni prilog odgovornosti za javnu reč, polaganje računa za javno delanje. U uslovima kada su govor mržnje i oružja obesmislili svaku reč i intelektualni napor, kada su se olako potezale prejake reči i od njih stradalo kao od metaka, moramo se izboriti za novi etos javnog delatnika, posebno za odgovornu upotrebu reči. Neophodno je, pre svega, govoru mržnje i rata suprotstaviti govor razuma, dijaloga i tolerancije, i napokon afirmisati etos javnog delanja utemeljenog na jedinstvu mišljenja, govora i delanja, na prožimanju i postojanosti životnog i misaonog opredeljenja.*

Imajući sve to u vidu, Redakcija će u okviru rubrike Intervju*, u ovom i narednim brojevima objavljivati seriju razgovora na temu "Poruke i pouke srpskog oktobara 2000. godine".*

U rubrici Polemika *je reagovanje Miloslava Samardžića na Jagličićev tekst koji je objavljen u br. 1 "Hereticusa" za 2004., a kao cenzurisani tekst objavljujemo intervju Jovice Trkulje koji su podgorički listovi odbili da objave. Rubrika* Svedočenja *sadrži tekst Milosava Samardžića o dosijeima SDB-a, a rubrika* Dosije *posvećena je ovog puta suđenju pesniku Gojku Đogu zbog zbirke pesama "Vunena vremena". Najzad, u rubrici* Osvrti i recenzije *prikazane su knjige: Marka Vidojkovića (Saša Ćirić), Alekse Dragnića (Aleksandar Miljković) i Biljane Živković (Jovica Trkulja).*

Beograd, *Uredništvo*
15. decembar 2004.